

Никша Симићчевић

ХРАМ РАЈКА ПЕТРОВА НОГА

Песнички текст, када то јесте, у највећој мери је „отворен”. Читалац, па и критичар, упућени су да у текст уграђују, да „учитавају”, своју „књижевну компетенцију”¹. У том погледу веома је подстицајна недавно у нас, са рукописа, објављена књига *Поетика лирског циклуса*, у којој се изричито истиче:

*Актуализација томенутих асоцијација у читалачкој свесци доводи до изванредно занимљиве појаве – до уношења, „учињавања” у текст субјективне информације реципијента, тј. његовог културног или енциклопедијског тезауруса. Другачије речено, на поетску ситуацију, изложену у тексту, неминовно се пројектују духовне (естетичке, естетичке и др.) норме реципијентне свесци.*²

Текст који следи јесте једно од могућих „учитавања”.

Сваку утемељену књигу песама доживљавао сам као грађење храма. У хришћанској уметности, симболика храма упућује на васељену у минијатури, што је, изгледа, у поље европских идеја увео Псеудо-Дионисије Ареопagit око 500. године. Храм хоће да буде „слика света”, „*imago mundi*”, а песник, ако то јесте, то јест *трагички*, јесте човек који на неки начин обухвата све, „*homo quodammodo omnia*”, како је писао св. Василије Велики. Добра поезија, добар песник, хоће да створи своју слику света, као што религиозно искуство хоће да се опредмети у храму, који треба да дозове у свест слику света. Песнички склоп јесте као грађење катедрале, сваки детаљ треба да се уклопи. Песнички свој храм он, песник, насељава симболима, које, не заборавимо, не

можемо само логички објашњавати, јер они припадају интуитивном сазнању, и скоро увек религиозном, или предрелигиозном искуству. Хришћанска литургија је препуна представа (слика) сунца, месеца, звезда, росе, планина, дрвећа, плодности, годишњих доба, неба и земље. И мозаици, фреске, уљане слике јесу део литургијске свечаности. Велика поезија има сакрални менталитет, јер нас уводи у обред посебне врсте. А обреду је потребан храм.

Рајко Петров Ного, хоћу да кажем без имало патетике, јесте велики песник. Он је у своју храмовну песничку грађевину, *Негремано око*, унео многе симболе, који јесу део хришћанске свести, а и наше, српске, књижевне компетенције, како волим да називам књижевну традицију која се у сваком од нас појединачно наводи.

Хоћу да се осврнем на један део Ногових симбола, не хотећи увек да их логички објашњавам, већ да укажем на гравитациону силу која окупља његове стихове, а претходно песникову свест.

Иако није песник који љуби „визуелну поезију”, на начин рецимо Аполинеров, Ного има песму под насловом „Сонет-крстоснац”. Сачињена је од стихова који су графички сложени у виду крста. Овај графички лик има по моме мишљењу јак симболички набој, и улази у ред Ногових језгрених симбола. Крст симболише и васељенски простор и створену васељену. Крст уједињује и квадрат као симбол материјалног света и тежњу ка висини, ка узвишеном, ка божанском. А и сви храмови теже ка висини, довољно је и лаику да се у то увери гледајући нашу Грачаницу или средњовековне катедрале у Европи. Храм се поистовећује са светом планином, која повезује земљу са небом. С друге стране, крст је основни симбол новозаветне Христове жртве, целокупног хришћанства, да свет не би био тако мали у врховној зени, како каже један Ногов стих.

Храмовна конструкција држи се на пропорцији, на сразмери. У вези с њоме јесте нумеричка пропорција, па улазимо тако у прастари симболизам бројева. *Негремано око* саздано је од три дела, од 33 песме; први део има 15 песама, други, средишњи – три, а последњи опет 15. Број три није само реминисценција на Дантеову *Комедију*, која има ову нумеричку структуру – $1 + 33 + 33 + 33 = 100$, већ је за хришћане број три број светог Тројства, број троструког кушања Исуса Христа, а указује и на тродневни боравак Христов у гробу. Питагорејска естетика је казивала да су непарни бројеви принципи идентитета, недељивости, мужевности, а број три јесте савршен непарни број, а помножен са десет плус три даје број година земаљског живота Исуса Христа. У хришћанству, наука о бројевима јесте света наука, јер је заснована на често навођеном делу версета из Премудрости Соломонове, који на латинском гласи: „sed omnia mensura et numero et pondere disposuisti” („али Ти си све распоредио по мери, броју и тежини”). А

сваки храм је тако распоређен, па је тако и *Негремано око* створено „more arithmetico”.

У храму, а и у песничкој грађевини, у средини јесте отајство. У средини Ногове књиге стихова јесу три песме: „Тропар у два гласа”, „Други долазак” и „Кенотаф”. А у првој песми, у првом гласу, песник Ного ће завапити: „Тија мајко над узглављем Шира Од Небеса” и „Мајко свима Богомајко Царице Небеса”; обратиће се Богородици, оној која може да сведе и ублажи строгост и несмиљеност старозаветног Бога. Богородица је и у Ноговој поезији, као и у поезији Ивана В. Лалића и Милосава Тешиха, основни противстав старозаветном Богу који мукама искушава смртнога човека. А нисам сигуран да се Ногови стихови слажу са Лалићевим исказом из „Четвртог канона”: „па ипак треба славити / славу његову”. Ного гради једну стиховну пирамидалну конструкцију, чија средина има духовно значење и местом својим зрачи на претходни и потоњи део књиге. У „Тропару у два гласа”, први и трећи катрен се обраћа Богомајци, а други и четврти мајци („Мати моја сиротице из Вилова дола”). Остварен је тако укрштај дубоке вере у Богородицу и личне судбине, који карактерише цео лирски циклус Ногов. Сонет „Други долазак”, у својој чврстој форми дозива стару словенску митологију, на што је већ указао Новица Петковић; а и то карактерише целу Ногову песничку збирку. *Вук и Аџнеи* се срећу у овом лирском циклусу. Трећа песма, „Кенотаф”, својом чврстом структуром са две риме (дванаест четрнаестераца са римама АБ, -ечи, -ола), управо сабира трагичну патњу песника, који има само „домовину речи”, креће се према „оној која се збола”, а куда – „зна она што ме води”. Али густа значења ове средишње песме могу се досегнути само из њене целине:

*Човек се враћа кући у домовину речи
А реч уназад ходи у њостојбину бола
У кући које нема њо сву ноћ неко јечи
Миришу бор и јавор и расџољена смола
Не мођу џамо ући вазда ме неко сџречи
А за руку ме води која се збола
Твој сам џроб кођа немаш иџо шобође и звечи
И суви бор и јавор и залеђена смола
Сџално се враћам кући њо жеравицу речи
А уљен сам у води над ничим џуја џмола
Како ћу џамо ући кад осџанем без речи
Зна она иџо ме води А већ ме нема џола.*

Ова песма осветљава цео лирски циклус Ногов. Њу прву ваља прочитати, по моме мишљењу, а потом у читању кренути од почетка. Цен-

тралне песме у овом лирском циклусу имају функцију олтара. У њима је отајство, у њима је тајна, од којих ваља поћи у литургијски обред читања.

Веома је тешко новозаветном добротом тумачити судбину раба божјег „праведног и многострадалног” Јова, који је у бити упитаности и Ивана В. Лалића, а на други начин и Рајка Петрова Нога. У свом христоликом песничком храму, Ного се пита:

*Ти који си земљу о нишиџа обесио
Имаш ли важнијеџ џосла
Неџо да мене џоходиш*

.....
*Када ћеш скинуџи џоџлед са мене
И свој џруџ од мене одвратиџи*

.....
*Зашџо зли у животиу осџају
Јеси ли и њих саздао.*

Велика патња находи се у песничкој литургији Ноговој. Јов је један од симбола те патње, коју је песник сублимисао у обред који се обнавља из песме у песму, попут литургијског збивања, које је у служби човековог преображавања са дубоко религиозном, или религиозно-антрополошком функцијом. Оно што је духу потребно, и у религиозном искуству, и у поезији, јесте скуп јаких симбола, динамичких, кадрих да га приведу границама апсолутног. Јов јесте један од таквих симбола, који нам стално враћа вечно питање: зашто зло на овоме свету. Поготову ако смо хришћани, а сви смо ми хришћани и када нисмо уверени да „изван цркве нема никаквог спаса” („extra ecclesiam nulla salus”). Неко је казивао да не постоји филозофија која није филозофија егзистенције. Тако је било од Сократа, стоичара, св. Августина, св. Бернарда, све до Кјеркегора, Бергсона, Сартра, Јасперса, Берђајева, Шестова, Соловјева и многих других. Рекао бих да то важи и за поезију. Шта би била поезија, бар она велика, ако не би казивала о егзистенцији, као што је у песништву Дантеа, Шекспира, Гетеа, Леопардија, Хелдерлина. Запамтио сам један исказ Пере Слијепчевића који је, узгред, забележио: „Из света појава ми у уметности увек догледамо свет идеја, свет типова тако рећи. Свак види сенку која од човека пада према земљи, а песник види ону другу као астралну сенку која стоји иза њега падајући према свету вишем”³. Многострадални Јов јесте и симбол несмиљености и свемоћи старозаветног Бога, који о свему одлучује и све ствара, и добро и зло, не мари за несрећу која се на свет навукла: *Који си био све у дубоку џаму џовио / И у облаке обукао / Који си био муњом руке наџунио / Саг си се над рушевинама расџевао* („Не гледам кроз прозор”). Али сваки детерминизам, па и онај Божји, одбацује слободну

вољу човекову, а без слободне воље човечје нема ни греха ни грешности. Стога не треба да чуди што је св. Григорије Велики, на Истоку св. Григорије Двојеслов, зачетник моралне теологије на Западу, написао 35 књига тумачећи *Књиџу о Јову*, а Плотин и Августин су тврдили, први истичући разум, а други вољу, да је човек одговоран за зло које чини, па је потом и током целог XIII века трајала расправа о детерминизму и слободној вољи. Идеје, и симболи, дуго трају, и обнављају се, стичући у времену нова значења и друкчију употребу. Тако је и многострадални Јов у Ноговој свести и поезији постао симбол упитаности над злом које је снашло и песника и његов народ. А Ного хоће да верује да треба да постоји Божја правда. И зато гради свој песнички храм, „да под липама литургија почне” („Сузна молитва”).

У том храму упија светлост и исијава је „Недремано око”: *Недремано Око ѓрчкоџа олийара* („Тропар лета”). Божје и човечје: *Горе и кад сѣава Недремано Око А доле двојничко око* песниково (Разроко). Лирски циклус Ногов почиње песмом „Недремано Око”:

*Још сунце ѓреје ѿ навѣщи шѣнедро
И зрикаваи се с нечујем римује
То дѣиѣрамби славе небо ведро
И кад нас онај озџо не милује*

*Задремало је Недремано Око
Не оџледа се дело у свом ѣтворѣу
У љуку ће се одмориѣи соко
А син се неће ѣознаѣи у оѣу.*

.....

Равнодушност природе пред патњама човека веома је стара поетска тема, којој је Леопарди подарио неке од својих најлепших стихова. У Рајка Петрова Нога имамо пак равнодушност старозаветног Бога, који је за Нога *Посѣани Госѣод* („Чуо сам песму сирена”: *Је ли ѣрејнуло Недремано Око / Посѣидело се Око Свевиѣђе*, пита се песник последњим двама стиховима уводне песме. *Око*, „прозор душе”, један је од најстаријих симбола поезије, уз њега и *ѣоџлед*. У својој голомој поетској катедрали, коју је у наставцима писао више од двадесет година, Данте Алигијери је у *Комедији* 263 пута користио именицу *око* (*occhio*), што је најучестанија реч у овом спеву; следи јој по учестаности именица *свеѣи* (*mondo*) која се појављује 143 пута. Дантеова *Комедија* јесте *визија*, али и Ного гради једну сведену *визију*, коју не желим приподобити *Комедији*, већ само указати на то да и он гради једну врсту храма. У ваљано склопљеном лирском циклусу, почетна песма јесте

парадигматична, као и завршна. А у завршној песми „Дело твојих руку” последња два стиха песме и целог циклуса гласе:

.....

*Дело твојих руку шћа је Свевидећи
Ако га не зледа Око Недремано.*

У невеликом лирском циклусу Ноговом, синтагма *Недремано Око* или именица *Око* појављују се десет пута. И распоредом ових речи и њиховом стиховном спрегом Ного је значењски опасао свој циклус, свој храм, и у њему песничку литургију која буди драматичну свест о нашој, људској, несрећи, о егзистенцији човека у нашој постојбини. Човек тежи да уклони стрепњу, а поезија нам је отвара. Само уз стрепњу човек остаје човек.